01

—Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων «Φοίβος Ανωγειανάκης» – Κέντρο Εθνομουσικολογίας

ΕΝΑΣ ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Δρ Μαρία Δελή
Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων, ΥΠΠΟ

Κατερίνα Ευθυμίου
Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων, ΥΠΠΟ

01
Προετοιμασία έγχορδου μουσικού οργάνου για τοποθέτηση στις νέες αποθήκες (φωτ.: Άννα Παρασκευοπούλου).

02
Επεμβάσεις συντήρησης σε μεμβρανόφωνο μουσικό όργανο (πηγή: Αρχείο ΔΣΑΝΜ).

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ Μνημείων ανέλαβε θεσμικά το 2018 τη συντήρηση της συλλογής του Μουσείου Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων «Φοίβος Ανωγειανάκης» – Κέντρου Εθνομουσικολογίας, βάσει του νέου οργανογράμματος του Υπουργείου Πολιτισμού. Ωστόσο, στην πράξη, η συνεργασία μεταξύ των δύο φορέων ξεκίνησε απρόοπτα, με αφορμή τις —ευτυχώς αναστρέψιμες— βλάβες οι οποίες προκλήθηκαν σε ορισμένα μουσικά όργανα της μόνιμης έκθεσης κατά τον σεισμό του 2019.

Στη συνέχεια, η συνεργασία σφραγίστηκε με την επιτυχημένη υλοποίηση ενός προγράμματος επεμβατικής και προληπτικής συντήρησης της συλλογής στο πλαίσιο της ψηφιοποίησής της και κορυφώθηκε με τη μεταφορά και την οργάνωση των αποθηκευμένων συλλογών του μουσείου σε νέο αποθηκευτικό χώρο.

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΑΙ Η ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΟΥ

Το Μουσείο Ελληνικών Λαϊκών Μουσικών Οργάνων «Φοίβος Ανωγειανάκης» – Κέντρο Εθνομουσικολογίας (ΜΕΛΜΟΦΑΚΕ) ιδρύθηκε το 1991 ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, με σκοπό τη στέγαση της συλλογής μουσικών οργάνων του εθνομουσικολόγου και κριτικού μουσικής Φοίβου Ανωγειανάκη (1915–2003), ενώ από το 2018 λειτουργεί ως Ειδική Περιφερειακή Υπηρεσία (Π.Δ. 4/2018). Η μόνιμη έκθεσή του στεγάζεται στην οικία του οπλαρχηγού Γεωργίου Λασσάνη (1793–1870), ένα διώροφο διατηρητέο κτήριο με κήπο, το οποίο βρίσκεται στην Πλάκα, παραπλεύρως του Μεντρεσέ στους «Αέρηδες».

Εκτός από την αρχική συλλογή του Φοίβου Ανωγειανάκη, η μουσειακή συλλογή περιλαμβάνει τα μουσικά όργανα και το αρχείο που δώρισε η μουσικολαογράφος και φλαουτίστρια Δέσποινα Μαζαράκη (1914–1993), δωρεές της οικογένειας του Νίκου Ξυλούρη (1936–1980) και άλλων. Έτσι, σήμερα συγκροτείται από περίπου 1.800 μουσειακά αντικείμενα, ηχοθήκη καταγραφών ελληνικής και διεθνούς παραδοσιακής μουσικής, φωτογραφικό αρχείο και μουσικολογικά αρχεία. Μέρος του υλικού εκτίθεται μόνιμα στους εκθεσιακούς χώρους του μουσείου, αλλά το μεγαλύτερο μέρος της συλλογής είναι αποθηκευμένο.

Η μόνιμη έκθεση του μουσείου διαρθρώνεται στα τρία επίπεδα του κτηρίου —υπόγειο, ισόγειο και όροφο— και οι εκθεσιακές ενότητες ακολουθούν τη διάκριση των μουσικών οργάνων σε:

1. Χορδόφωνα: ο ήχος παράγεται από ταλάντωση των χορδών, εισέρχεται στο ηχείο και εξέρχεται από αυτό ενισχυμένος.

2. Μεμβρανόφωνα: ο ήχος παράγεται από ταλάντωση μιας τεντωμένης μεμβράνης δέρματος σε στεφάνη, η οποία παρουσιάζει ηχητικές μεταπτώσεις ανά σημείο κρούσης.

3. Αερόφωνα: αποτελούνται από έναν ασκό στον οποίο ο μουσικός φυσάει με το στόμα του και παράγει ηχητικές συχνότητες με τη βοήθεια συσκευών παραγωγής ήχου.

4. Ιδιόφωνα: ο ήχος παράγεται με κρούση χωρίς αναπαραγωγή μελωδίας (κυρίως κουδούνια). Υποκατηγορία εδώ αποτελούν τα ηχητικά αντικείμενα τα οποία αποδίδουν ήχο μίας συχνότητας (ροκάνες, κρόταλα, παιδικά παιχνίδια).

ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Δύο ήταν οι εγγενείς ιδιότητες της συλλογής οι οποίες καθόρισαν τον σχεδιασμό της στρατηγικής για τη συντήρησή της: η αδιαπραγμάτευτη ανάγκη διατήρησης της ιδιότητας των μουσικών οργάνων να παράγουν ήχο, του αρχικού δηλαδή σκοπού τους, και το γεγονός ότι αποτελούν στην πλειονότητά τους σύνθετες κατασκευές. Ειδικά όσον αφορά τις πρακτικές εφαρμογές της συντήρησης, το γεγονός ότι σε ένα σώμα συνυπήρχαν υλικά με διαφορετικές ιδιότητες, χαρακτηριστικά και ανάγκες φροντίδας αποτέλεσε ιδιαίτερη πρόκληση για την ομάδα συντήρησης της Διεύθυνσης Συντήρησης.

Στα υλικά κατασκευής συγκαταλέγονται ο ψημένος πηλός (κεραμικό), διάφορα μέταλλα και κράματά τους, οργανικά υλικά (ξύλο, δέρμα, γούνα, φυτικές ίνες, ύφασμα, οστό), γυαλί, χρωστικές, χαρτί και προστατευτικά επιχρίσματα (βερνίκια), ενώ στη συλλογή καταγράφονται αντικείμενα κατασκευασμένα από βινύλιο, φωτογραφικό χαρτί, καθώς και οπτικοακουστικό υλικό.

Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών ήταν αναγκαία η διεπιστημονική προσέγγιση. Έτσι, εκτός από την ομάδα συντήρησης της Διεύθυνσης Συντήρησης, στην ομάδα εργασιών συμμετείχαν ένας συντηρητής με γνώσεις μουσικής και οργανοποιίας, και ένας οργανοποιός–εθνομουσικολόγος, ο οποίος ασχολήθηκε με τη συντήρηση επιλεγμένων χορδόφωνων μουσικών οργάνων, τα οποία θεωρούνται τα πιο περίπλοκα και ευαίσθητα της συλλογής.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ ΜΟΥΣΕΙΑΚΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ

Οι φθοροποιοί παράγοντες της συλλογής σε εκθεσιακούς και αποθηκευτικούς χώρους μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

– ακατάλληλες κτηριακές εγκαταστάσεις, και ιδίως η χρήση του υπογείου ως εκθεσιακού χώρου, στον οποίο βρίσκονται δύο πηγάδια και ένα μικρού μεγέθους χαμάμ, στοιχεία τα οποία δυσχεραίνουν τη ρύθμιση της υγρασίας,

– ασταθείς, μη ρυθμισμένες περιβαλλοντικές συνθήκες στις εκθεσιακές αίθουσες, στο εσωτερικό των προθηκών και στις αποθήκες, λόγω μη συστηματικής λειτουργίας του συστήματος κλιματισμού,

– ακαταλληλότητα αιθουσών και μονάδων αποθήκευσης, ειδικά ως προς την επάρκεια χώρου, ένα πρόβλημα με συνέπειες σε πολλά επίπεδα, όπως: αδυναμία ταξινόμησης των μουσικών οργάνων βάσει κατηγορίας και περιορισμός της προσβασιμότητας, αδυναμία εγκατάστασης εξατομικευμένων συστημάτων στήριξης και αποθήκευσης με πιθανές αρνητικές επιπτώσεις στην ασφάλεια της συλλογής,

– ακατάλληλα συστήματα στήριξης και ανάρτησης των μουσικών οργάνων εντός των προθηκών — τα οποία βελτιώθηκαν σημαντικά από τη Διεύθυνση Συντήρησης μετά τον σεισμό του 2019,

– φυσικές ιδιότητες των υλικών κατασκευής των μουσικών οργάνων, ειδικά των μεικτών κατασκευών,

– παλαιότερες επεμβάσεις επισκευής,

– φυσικές καταστροφές, όπως ο σεισμός της 19ης Ιουλίου 2019, και

03
Ο χώρος των παλαιών μουσειακών αποθηκών (πηγή: Αρχείο ΔΣΑΝΜ).

04
Μουσικά όργανα στις παλιές αποθηκευτικές μονάδες (πηγή: Αρχείο ΔΣΑΝΜ).

05
Επεμβάσεις συντήρησης σε θήκη ακορντεόν (πηγή: Αρχείο ΔΣΑΝΜ).

– δράση εντόμων.

Οι κυριότερες φθορές οι οποίες καταγράφηκαν στα αντικείμενα της συλλογής είναι: ρηγματώσεις, αποκολλήσεις, παραμορφώσεις, απώλειες, αλλοιώσεις λόγω βιολογικής δράσης, αλλοιώσεις λόγω οξείδωσης και ενεργούς διάβρωσης, επικαθίσεις και ρύποι, αλλοιώσεις χρωστικών και ζωγραφικής, αποχρωματισμοί και φωτοξείδωση χαρτώου υλικού.

ΟΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΣΥΝΤΗΡΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΝ

Το έργο της συντήρησης εντάχθηκε σε πρόγραμμα ΕΣΠΑ με συγχρηματοδότηση από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους. Το υποέργο με τίτλο «Συντήρηση μουσικών οργάνων για τις ανάγκες ψηφιοποίησής τους» χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία 2014–2020», με προϋπολογισμό 100.400 ευρώ. Η Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεωτέρων Μνημείων ως φορέας υλοποίησης συνεργάστηκε με τον Ιωάννη–Πρόδρομο Κοτσιφάκο, συντηρητή αρχαιοτήτων και έργων τέχνης και μουσικό με συμβουλευτικό και οργανωτικό ρόλο.

Οι πρακτικές εφαρμογές της συντήρησης επηρεάστηκαν από τη συνθήκη την οποία έθετε το ίδιο το έργο ψηφιοποίησης, η οποία απέκλειε εκτεταμένες επεμβάσεις και εφαρμογή αναλυτικών επιστημονικών τεχνικών, και επέβαλλε ενδελεχή τεκμηρίωση και αντιμετώπιση αμεσότερων ζητημάτων συντήρησης και ασφαλούς φύλαξης. Επιπλέον, οι επεμβάσεις συντήρησης απέκτησαν μία επιπλέον διάσταση η οποία απέρρεε από τον αρχικό στόχο του προγράμματος περί διαφύλαξης της ιδιότητας των μουσικών οργάνων να παράγουν ήχο. Το γεγονός αυτό σήμαινε ότι έπρεπε να ληφθεί μέριμνα ώστε οι εργασίες να μην επηρεάσουν αρνητικά την ποιότητα αυτή.

Κατά την υλοποίηση του υποέργου συντηρήθηκαν συνολικά 579 αντικείμενα με επεμβατικές τεχνικές από δύο εξειδικευμένες και έμπειρες συντηρήτριες, την Τόνια Ηλιοπούλου και τη Μαριάννα Σκαράκη, ενώ επιλεγμένα χορδόφωνα μουσικά όργανα αποκαταστάθηκαν ως προς τη λειτουργικότητά τους από τον Πέτρο Μουστάκα, εθνομουσικολόγο και οργανοποιό.

Οι επεμβάσεις συντήρησης κατηγοριοποιούνται ως εξής:

– Επεμβάσεις καθαρισμού: απομάκρυνση ουσιών και στοιχείων, όπως συγκολλητικές ταινίες από προηγούμενες επεμβάσεις, και εξυγίανση επιφανειών με ενεργό βιοδιάβρωση.

– Επεμβάσεις στερέωσης: επαναφορά συνδέσμων, συγκολλήσεις σε σημεία με ρωγμές και θραύσεις.

– Προστασία επιφανειών με χρήση κατάλληλων ουσιών επίστρωσης.

– Αισθητική αποκατάσταση με υδατοχρώματα.

Οι επεμβάσεις λειτουργικής αποκατάστασης συνδυάστηκαν με τη διεξαγωγή ακουστικής μελέτης σε τρία ιστορικά μουσικά όργανα της συλλογής, ένα μαντολίνο, ένα ούτι και

μία κιθάρα, από τον Σταύρο Ταγκλή, ηλεκτρονικό μηχανικό. Η ακουστική μελέτη θεωρείται ένας τρόπος αποτίμησης της αποτελεσματικότητας των επεμβάσεων λειτουργικής αποκατάστασης, ένας τρόπος τεκμηρίωσης ως ακουστικό τεκμήριο που είναι εξ ορισμού, ένα εργαλείο αλληλεπίδρασης και ταυτόχρονα μια παρακαταθήκη για το μουσείο, αφού παρέχει πολλές δυνατότητες αξιοποίησης μελλοντικά. Κατά την ακουστική μελέτη τα μουσικά όργανα ηχοβολήθηκαν και έγιναν ακουστικές μετρήσεις πριν και μετά τις επεμβάσεις λειτουργικής αποκατάστασης, προκειμένου να αποτυπωθεί το αποτέλεσμα των επεμβάσεων σε επίπεδο ηχητικής απόδοσης. Επιπλέον, τα μουσικά όργανα ηχογραφήθηκαν με τη συμμετοχή έμπειρων επαγγελματιών μουσικών παραδοσιακής μουσικής.

ΜΕΤΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΑΠΟΘΗΚΩΝ

Το υποέργο συντήρησης προέβλεπε την υλοποίηση επεμβάσεων προληπτικής συντήρησης μεγάλης κλίμακας με μετεγκατάσταση του συνόλου της αποθηκευμένης συλλογής σε νέο χώρο, σε σύγχρονες αποθηκευτικές μονάδες, με κατάλληλη υποστήριξη, ασφαλή υλικά συσκευασίας και αποθήκευσης και σε ρυθμισμένο περιβάλλον. Από το πρόγραμμα προληπτικής συντήρησης ωφελήθηκαν περί τα 1.500 αποθηκευμένα μουσικά όργανα, καθώς και συνοδευτικές συλλογές, όπως συλλογή με εργαλεία οργανοποιίας. Για την υλοποίηση του προγράμματος προληπτικής συντήρησης σχεδιάστηκε η μεταφορά της αποθηκευμένης συλλογής με στόχο την ασφάλειά της και γνώμονα τη βέλτιστη χωροταξική αξιοποίηση των νέων χώρων, σε ημιυπόγειο νεοκλασικού διατηρητέου κτηρίου σε κοντινή απόσταση από το μουσείο.

Κατά τις εργασίες εγκαταστάθηκαν στους χώρους νέες αποθηκευτικές μονάδες με συγκεκριμένες προδιαγραφές οι οποίες είχαν τεθεί από την ομάδα συντήρησης της Διεύθυνσης Συντήρησης βάσει διεθνών προτύπων της επιστήμης της συντήρησης, έγινε τοποθέτηση των μουσικών οργάνων μέσα σε αυτές με ασφαλή υλικά αποθήκευσης και συστήματα υποστήριξης προσωρινού χαρακτήρα, και εγκατάσταση επιστημονικού εξοπλισμού ελέγχου και ρύθμισης των περιβαλλοντικών συνθηκών σε αίθουσες και μονάδες.

Μεγάλη πρόκληση αποτέλεσε όχι τόσο η πρακτική εφαρμογή των εργασιών, όσο ο σχεδιασμός ο οποίος είχε προηγηθεί. Αξιοποιώντας τη βάση δεδομένων του μουσείου, έγινε η απαραίτητη κατηγοριοποίηση και ο διαχωρισμός των αποθηκευμένων αντικειμένων στις τέσσερις βασικές κατηγορίες, με σκοπό την καταμέτρηση των μουσικών οργάνων και τον υπολογισμό του απαιτούμενου όγκου αποθήκευσης ανά κατηγορία.

Επόμενο βήμα ήταν να αποφασιστούν οι ακριβείς θέσεις των κατηγοριών των μουσικών οργάνων στις τέσσερις νέες αίθουσες. Η μεγαλύτερη αίθουσα κρίθηκε κατάλληλη για τη στέγαση των μεμβρανόφωνων και των αερόφωνων οργάνων, ενώ για τη στέγαση των ιδιόφωνων, κατηγορία η οποία περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό μετάλλινων αντικειμένων, επιλέχθηκε η μοναδική αίθουσα η οποία ήταν δυνατό να απομονωθεί, χαρακτηριστικό το οποίο διευκολύνει την επίτευξη των περιβαλλοντικών συνθηκών που απαιτούν τα μετάλλινα αντικείμενα. Μία αίθουσα αφιερώθηκε αποκλειστικά στα χορδόφωνα μουσικά όργανα της συλλογής και, τέλος, η μικρότερη αίθουσα χωρίστηκε σε δύο επιμέρους χώρους, έναν χώρο μελέτης και εξέτασης και έναν χώρο αποθήκευσης βοηθητικού εξοπλισμού. Κατά τις προκαταρκτικές εργασίες είχε γίνει και ο υπολογισμός του αναγκαίου αριθμού ερμαρίων και ραφιών για την αποθήκευση κάθε κατηγορίας.

Μετά την ολοκλήρωση των απαραίτητων εργασιών αποκατάστασης του κτηρίου εγκαταστάθηκαν οι αποθηκευτικές μονάδες και ο εξοπλισμός ελέγχου και ρύθμισης των περιβαλλοντικών παραμέτρων και επενδύθηκε το εσωτερικό των ερμαρίων και των ραφιών με κατάλληλο αφρώδες υλικό. Το μόνο που έμενε ήταν η τοποθέτηση των αντικειμένων. Η αναβάθμιση των συνθηκών αποθήκευσης της συλλογής του μουσείου χρηματοδοτήθηκε από χορηγία του Federal Office for Culture της Ελβετίας, ενός εξειδικευμένου φορέα προστασίας της διεθνούς πολιτιστικής κληρονομιάς, με το ποσό των 100.000 ελβετικών φράγκων κατόπιν υποβολής φακέλου από την ομάδα συντήρησης της Διεύθυνσης Συντήρησης και επιτυχούς κρίσης από επιτροπή του φορέα.

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «RE-ORG: ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΘΗΚΩΝ ΤΟΥ ΜΕΛΜΟΦΑΚΕ»

Η μέθοδος RE-ORG που αναπτύχθηκε από το International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of

06

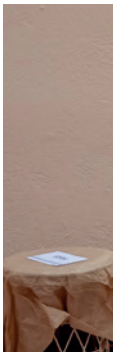

Cultural Property (ICCROM) αφορά βέλτιστες πρακτικές οργάνωσης μουσειακών αποθηκών βάσει των διεθνών αρχών και των προδιαγραφών της προληπτικής συντήρησης. Βασικός στόχος είναι η αναδιοργάνωση μικρών αποθηκευτικών χώρων μουσείων με περιορισμένο προϋπολογισμό, με τη μέγιστη δυνατή ασφάλεια για τα αντικείμενα και την προσβασιμότητα της συλλογής από τους χρήστες. Σημαντικά πλεονεκτήματα του RE-ORG είναι η ευελιξία του και η δυνατότητα παραμετροποίησης που παρέχει, τα οποία στην περίπτωση του μουσείου, λόγω της μετεγκατάστασης των αποθηκών σε νέους χώρους, αποδείχθηκαν εξαιρετικά χρήσιμα.

Η ΔΣΑΝΜ οργάνωσε εκπαιδευτικό εργαστήριο βασισμένο στη μέθοδο RE-ORG με τη συμβολή της Λάουρα Ταπίνη από την AMKE Diadrasis, πιστοποιημένης εκπαιδεύτριας της μεθόδου. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν ως εκπαιδευόμενοι 10 συντηρητές και αρχαιολόγοι από Περιφερειακές Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και 2 ακόμα από την Ελβετική Αρχαιολογική Σχολή, κατόπιν πρόσκλησης και υποβολής αιτήσεων ενδιαφέροντος. Το σεμινάριο διήρκησε δύο εβδομάδες (8–19 Μαΐου 2023). Κατά την πρώτη εβδομάδα η ομάδα εργασίας ανέλαβε τη θεωρητική κατάρτιση των εκπαιδευομένων και συζητήθηκαν οι προκλήσεις των εργασιών συντήρησης και λειτουργικής αποκατάστασης. Στη συνέχεια οι εκπαιδευόμενοι, εργαζόμενοι σε ομάδες, συγκρότησαν ένα σχέδιο δράσης, ενώ συντόνισαν και εκτέλεσαν την ασφαλή συσκευασία της κατηγορίας των μουσικών οργάνων που τους είχε ανατεθεί για τη μεταφορά τους στις νέες αποθήκες. Στο στάδιο αυτό των εργασιών συσκευάστηκαν από τις ομάδες συνολικά 404 αντικείμενα, ενώ είχε προηγηθεί η συσκευασία και μεταφορά 1.311 μουσικών οργάνων στη νέα αποθήκη από μεταφορική εταιρεία με ειδίκευση στη μεταφορά έργων τέχνης. Τη δεύτερη εβδομάδα οι εργασίες μεταφέρθηκαν στις νέες αποθήκες του μουσείου, στο κτήριο της οδού Λυσίου 9, τα μουσικά όργανα αποσυσκευάστηκαν και τοποθετήθηκαν στις νέες τους θέσεις, εντός των αποθηκευτικών μονάδων βάσει των προκαταρκτικών εργασιών, κατασκευάστηκαν προσωρινές βάσεις στήριξης και έγινε καταγραφή των νέων θέσεων των αντικειμένων.

Συνοπτικά οι ενέργειες που έγιναν με σκοπό την προληπτική συντήρηση της συλλογής είναι οι ακόλουθες:

– Τοποθέτηση των μουσικών οργάνων σε ερμάρια ανά κατηγορία.

– Ρύθμιση και έλεγχος περιβαλλοντικών συνθηκών στους αποθηκευτικούς χώρους (μακροκλίμα) και τις αποθηκευτικές μονάδες (μικροκλίμα) με εξειδικευμένο εξοπλισμό (αφυγραντήρες, καταγραφικές συσκευές).

– Συσκευασία των αντικειμένων εντός των αποθηκευτικών μονάδων με κατάλληλα υλικά συσκευασίας.

– Κατασκευή εξατομικευμένων θηκών με ασφαλή υλικά για τη μεταφορά και την προσωρινή αποθήκευση των μουσικών οργάνων μετά τη συντήρησή τους.

– Κατασκευή εξατομικευμένων θηκών μακρόχρονης αποθήκευσης για τις τσαμπούνες.

– Προμήθεια θηκών αποθήκευσης και μεταφοράς μουσικών οργάνων για κάθε τύπο μουσικού οργάνου που συμπεριλαμβάνεται στη συλλογή.

ΔΙΑΧΥΣΗ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Το έργο παρουσιάστηκε στο ευρύ κοινό στο πλαίσιο δύο δράσεων:

Η πρώτη πραγματοποιήθηκε στον κήπο του μουσείου στις 16 Οκτωβρίου 2022 με αφορμή τον εορτασμό των Ευρωπαϊκών Ημερών Συντήρησης και είχε τίτλο *«Εν χορδαίς και οργάνοις»: μια μέρα στο ΜΕΛΜΟΦΑΚΕ.* Κατά την εκδήλωση, το κοινό ενημερώθηκε μέσω οπτικοακουστικού υλικού για τις εργασίες συντήρησης από τους συντελεστές του έργου αλλά και με ξεναγήσεις στους μουσειακούς χώρους. Η εκδήλωση έκλεισε με ζωντανή παραδοσιακή μουσική από δύο μουσικούς και χορό από τους επισκέπτες.

Η δεύτερη δράση διοργανώθηκε με αφορμή τον εορτασμό της Διεθνούς Ημέρας Μουσείων στις 26 Μαΐου 2023 και είχε τίτλο *Ανοιχτές Αποθήκες.* Η εκδήλωση υλοποιήθηκε αμέσως μετά την ολοκλήρωση της μεταφοράς της αποθηκευμένης συλλογής στον ανακαινισμένο χώρο του μουσείου στη οδό Λυσίου. Για πρώτη φορά άνοιξαν οι μουσειακές αποθήκες σε έναν περιορισμένο αριθμό επισκεπτών. Οι επισκέπτες αυτοί, υπό τη συνοδεία και την καθοδήγηση των συντηρητών, περιηγήθηκαν στους χώρους όπου έγινε η παρουσίαση του έργου,

06
Συσκευασία αντικειμένου στην παλιά αποθήκη (πηγή: Αρχείο ΔΣΑΝΜ).

07
Αποσυσκευασία μεμβρανόφωνων οργάνων μετά τη μεταφορά στις νέες αποθήκες (φωτ.: Άννα Παρασκευοπούλου).

με έμφαση στις πτυχές της προληπτικής και επεμβατικής συντήρησης της μουσειακής συλλογής αλλά και της λειτουργικής αποκατάστασης των μουσικών οργάνων. Η εκδήλωση έκλεισε με μουσικό στιγμιότυπο στην αυλή του μουσείου από την ομάδα κρουστών του Λυκείου των Ελληνίδων Αθηνών–Περιφερειακό Τμήμα Χολαργού Παπάγου.

ΕΠΟΜΕΝΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Η επιτυχής ολοκλήρωση των σωστικών εργασιών, των εργασιών επεμβατικής και προληπτικής συντήρησης και η μετεγκατάσταση των μουσειακών αποθηκών αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και κίνητρο για τον σχεδιασμό ενός νέου κύκλου εργασιών και δράσεων. Οι νέες εργασίες θεωρούνται απαραίτητες για την πλήρη αναβάθμιση της αποθηκευμένης συλλογής ως προς την ασφάλεια των αντικειμένων, την προσβασιμότητα στη συλλογή και τη λειτουργικότητα του νέου συστήματος ταξινόμησής της.

Οι εργασίες που προτάθηκαν από τη Διεύθυνση Συντήρησης για το 2025 εστιάζουν στην αντικατάσταση των προσωρινών θηκών και συστημάτων στήριξης εντός των αποθηκευτικών μονάδων με μόνιμα συστήματα, σχεδιασμένα και κατασκευασμένα για την ομάδα των αερόφωνων οργάνων, επιλεγμένων μεμβρανόφωνων και δοξαριών, και στην αντικατάσταση των σημάνσεων στο σώμα των μουσικών οργάνων που βρίσκονται στις αποθήκες, βάσει του νέου ψηφιοποιημένου συστήματος ταξινόμησης της μουσειακής συλλογής. Οι εργασίες θα υλοποιηθούν από την ομάδα συντήρησης της Διεύθυνσης σε συνεργασία με καλλιτέχνη–κατασκευαστή συστημάτων στήριξης και οργανοποιό–εθνομουσικολόγο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο ρόλος της ΔΣΑΝΜ στο έργο συντήρησης της σπάνιας αυτής μουσειακής συλλογής είναι πολύπλευρος, καθώς περιλαμβάνει δράσεις σχετικές με την αναβάθμιση των συνθηκών έκθεσης και αποθήκευσής της και τη βελτίωση της κατάστασης διατήρησης των αντικειμένων που τη συγκροτούν. Σε αυτόν τον σχετικά νέο για τη Διεύθυνση ρόλο της πάγιας φροντίδας μιας μουσειακής συλλογής, η ομάδα των συντηρητών αντεπεξέρχεται εμπνεόμενη από τη φύση και τη μοναδικότητά της, και στηριζόμενη στην εξαιρετική συνεργασία με την προϊσταμένη του ΜΕΛΜΟΦΑΚΕ, Βασιλική Πολυζώη, και το προσωπικό του μουσείου.

Αντιλαμβανόμενη ωστόσο τις σύγχρονες κοινωνικές επιταγές για αλληλεπίδραση των ανθρώπων με τον ζωντανό οργανισμό ενός μουσείου, φροντίζει για τη βέλτιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων χώρων. Η ομάδα λειτουργεί με διορατικότητα, μεριμνώντας ώστε το μουσείο ως οντότητα να έχει ένα θετικό μελλοντικό αποτύπωμα στο κοινωνικό σύνολο, στον βαθμό βεβαίως που οι εφαρμογές της συντήρησης μπορούν να συμβάλουν σε κάτι τέτοιο. Οι εργασίες προληπτικής και επεμβατικής συντήρησης που εφαρμόζονται από τους συντηρητές της Υπηρεσίας αξιοποιούν τα σύγχρονα εργαλεία που έχουν αναπτυχθεί από διεθνείς φορείς της επιστημονικής συντήρησης συνδυάζοντάς τα με εκπαιδευτικές δράσεις εξωστρέφειας και διάχυσης της πληροφορίας.

Τέλος, για τον σχεδιασμό και την υλοποίησή τους η ομάδα συντήρησης, καθοδηγούμενη από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τις ανάγκες της ίδιας της συλλογής, λειτουργεί εντός διεπιστημονικών ομάδων, γεγονός το οποίο εγγυάται τη σφαιρική αντιμετώπιση κάθε περίπτωσης. Επιδιώκουμε η συνεργασία μας με τους εμπλεκόμενους φορείς και τους εξωτερικούς συνεργάτες να είναι μακροχρόνια, ουσιαστική και αποδοτική για την πολύτιμη και ευαίσθητη αυτή μουσειακή συλλογή, πλούσια και γόνιμη σε εμπειρίες για εμάς και για την κοινωνία.

08
Αερόφωνα μουσικά όργανα στις νέες αποθηκευτικές μονάδες (πηγή: Αρχείο ΔΣΑΝΜ).

09
Τελική παρουσίαση μιας ολοκληρωμένης αποθηκευτικής μονάδας (πηγή: Αρχείο ΔΣΑΝΜ).

10
Στιγμιότυπο παρουσίασης του έργου στο κοινό στον κήπο του Μουσείου (πηγή: Αρχείο ΔΣΑΝΜ).

Βιβλιογραφία

Ανωγειανάκης Φοίβος, *Ελληνικά λαϊκά μουσικά όργανα*, Εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 1991.

Blacking John, *How musical is man?*, University of Washington Press, Σιάτλ 1973.

Dawe Kevin, «The cultural study of musical instruments», στο M. Clayton / T. Herbert / R. Middleton (επιμ.), *The cultural study of music. A critical introduction*, Routledge, Νέα Υόρκη, Λονδίνο 2003, σ. 274–283.

Kennedy Michael, *Λεξικό Μουσικής της Οξφόρδης* [σειρά «Μπλε Οδηγοί»], μτφρ.: Μάρω Φιλίππου, τόμ. Β΄, εκδόσεις Γιαλλελή, 1993.

Knell Simon (επιμ.), *Care of Collection* (Leicester Readers in Museum Studies), Routledge, 1994.

Κωσταντέας Πητ, *Εγκυκλοπαίδεια της Παγκόσμιας Μουσικής*, μτφρ.: Βαγγέλης Ηλιόπουλος / Γιάννης Καρούζος / Βασίλης Κοχλατζής, τόμ. 7, εκδόσεις Αλκυών, 1993.

Lambert Simon, «RE-ORG: A methodology for reorganizing museum storage developed by ICCROM and UNESCO», *CeROArt*, τόμ. 6, 2011, http://journals.openedition.org/ceroart/2112 (5.2.2025).

Μουστάκας Πέτρος, *Η επαγγελματική κατασκευή μουσικών οργάνων στην Αθήνα από τα μέσα του 19ου αιώνα έως την εποχή του Μεσοπολέμου*, διδ. διατρ., Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα 2011.

Robert Barclay (επιμ.), *The care of historic musical instruments*, Museums and Galleries Commission, Εδιμβούργο 1997.

Vandervellen Pascale, «Conservation of Musical Instruments–Decisions», στο P. Vandervellen (επιμ.), *Preservation of wooden musical instruments ethics, Proceedings of the 4th Annual Conference COST FP1302, Musical Instruments Museum Brussels, 5–7 October*, Fedopress, Βρυξέλλες 2017, σ. 31–35.